

Vuako bya Pulani ya Kotara ya le Xikarhi

Endzeni: Hlaya hi tipulani ta mfumo ta 2014 – 2019

Xitsonga

"Afrika-Dzonga i ndzhawu yo antswa swinene ku hanya eka yona ku tlula leswi a ri ri xiswona ku nga si fika 1994 naswona vutomi bya mamiliyonu ya vanhu va hina byi antswisiwile."

"Hambiswiritanu, Pulani ya Nhluvukiso wa Rixaka (NDP) na nkombiso wa Nkambelo wa Makumembirhi wa Malembe wa Hofisi ya Phuresidente, mintlhontlo ya hi kanharhu ya vusweti, mpfumaleko wa ndzingano na mpfumaleko wa mintirho swi ya emahlweni swi khumbha vutomi bya vanhu vo tala.

"Tani hi loko hi nghena eka xiphemu xa yumbirhi xa ku cinca ka hina ku suka eka xihlawuhlawu ku ya eka vaaki va rixaka ra xidemokirasi, hi fanele ku va hi tirhana na ncico wa matimba wa ikhonomi ya vanhu ku susumetela endzhaku mintlhontlo ya hi ka nharhu".

"Ku cinca ku nge ti loko ku nga se va na minghenelalo ya matimba."

Phuresidente Jacob Zuma, Mbulavulo hi Xiyimo xa Rixaka, 17 Khotavuxika 2014

Swin'we hi yisa Afrika-Dzonga emahlweni

REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Vuako bya Pulani ya Kotara ya le Xikarhi (MTSF): 2014 – 2019

Ku entisa xidemokirasi xa hina

Hi ti 7 Mhawuri 2014, mfumo wu funungurile MTSF ya 2014 – 2019. Leyi i pulani ya mfumo yo cinca vutomi ku va byi antswa no hundzuluxa vaaki va hina na ikhonomi hi xihatla ku tlula leswi a swi ri xi swona ku sukela hi 1994.

MTSF yi kombisa xileriso xa nhlawulo, hi ku tiyisisa eka ku tirhisiwa ka Pulani ya Nhluvukiso wa Rixaka (NDP).

MTSF yi kombisa swiendlo leswi mfumo wu nga ta swi teka na swikongomiso leswi lavaka ku fikeleriwa. Yi nyika na vuako eka tipulani tin'wana ta rixaka, xifundzha na mfumo wa muganga.

Vuako byi kombisa hi laha mfumo wu pulanaka ku endla ha kona leswaku ikhonomi ya Afrika-Dzonga yi va ya mphikizano, ku tumbuluxa minkarhi ya mintirho yo khomeka no tlakusa vuvekisi bya le henhla bya laha kaya na le matikweni ya le handle.

Leyi i MTSF yo sungula leyi landzelaka ku amukeriwa ka NDP hi Ndzhati 2012.

Pulani ya 2014 - 2019 i xiletelo xa malembe ya ntlhanu eka ku fikelela Xivono xa NDP xa 2030.

Hi marito ya Phuresidente Jacob Zuma:

"Pulani yi amukeriwile tani hi pulani ya rixaka eka tiko hinkwaro. I xiletelo xa hina eka malembe ya 20 lawa ya ta ka. Ntirho hinkawo lowu hi wu endlaka eka mfumo sweswi i xiphemu xa Pulani ya Nhluvukiso wa Rixaka yo angarhela, ku katsa na tipulani hinkwato ta matirhele, ku nga va ta vanhu, ikhonomi kumbe tipolitiki."

MTSF i maendlele ya mfumo leswaku wu humela ehandle eka tipholisi na tipulani ku tiyisisa leswaku ku va na ku ringana ka kahle exikarhi ka tipholisi to hambana. Vuako byi pfumelela mfumo ku tiyisisa leswaku wu na mali leyi lavekaka ku humelerisa tipulani leti. Mintwanano ya matirhele exikarhi ka Phuresidente na Holobye yin'wana na yin'wana yi ta xaxametiwa na swiendlo, swikombiso na swikongomiso leswi nga boxiwa eka MTSF.

NDP tani hi xambhulele xa PoA, mfumo wu ta hatlisisa ku cinca na ku humelela etikweni hi Ndlela Yintshwa ya Nkulo (NGP) leyi nga vekiwa, Pulani ya Switirhisiwa swa Rixaka na Pulani ya Maendlele ya Pholisi ya Vumaki (IPAP), leswi tirhanaka no kurisa vuvekisi na mphikizano eka mabindzu na yumaki hi leswi nga rhanga emahlweni.

PoA leyi nga andlariwa eka xitshuriwa lexi yi xaxametiwe na swikongomiso swa MTSF eka malembe ya ntlhanu lawa ya ta ka.

Xitshuriwa lexi xa Nongonoko wa Matirhelo ya Mfumo, lexi andlalaka tipulani ta mfumo eka malembe ya ntlhanu lawa ya ta ka, xi xaxametiwe na MTSF ya 2014-2019.

Ku kuma vuxokoxoko byo tala hi tiphurogireme ta mfumo na vukorhokeri, endzela www.gov.za kumbe ku rhumela imeyili eka: information@gcis.gov.za.

Ku fikelela vuxokoxoko byo tala hi PoA, endzela webusayiti ya Ndzwawulo yo Pulana no Hlela Matirhelo: www.poa.gov.za.

Swi humesiwile hi Ndzwawulo ya Vuhlanganisi (DoC). Tshedimosetso House, 1035 cnr Frances Baard Street and Festival Street, Hatfield, Pretoria. Tel: 012 473 0000.

NHLUVUKISO WA IKHONOMI NA MINTIRHO

Cinco wa ikhonomi ni nkulo hi matimba, na ku tumbuluxiwa ka mintirho

Phurogireme ya mfumo ya cinco wa ikhonomi hi matimba yi hlaysia hi xihatla ikhonomi, nkulo wa nkarhi wo leha, vekiso wa le henhla, mintirho yo tala, hunguteko wa mpumaleko wa ndzingano na ku tekeriwa ehansi ka rixaka.

Eka malembe ya ntshanu lawa ya ta ka, swikongomisonkulu swa mfumo swi katsa:

- Ku engeteriwa ka nhlayo ya nkulo wa nxavo wa switirhisiwa swa laha kaya (GDP) ku suka eka 2,5% hi 2012 ku fika eka 5% hi 2019.
- Ku engeteriwa ka mpimo wa vuvekisi ku fika eka 25% ya GDP hi 2019.
- Ku tlakusa ku averiwa eka muholo wa makaya lawa ya nga swela swinene hi 60% wa makaya ku suka eka 5,6% hi 2011/12 ku fikela eka 10% hi 2019.
- Ku hunguta nhlayo ya ximfumo ya mpumaleko wa mintirho ku suka eka 25% eka kotara yo sungula ya 2013 ku fika eka 14% hi 2020.

Ku aka switirhisiwa

Mfumo wu ta tiyisisa mphakelo wo enela eka nkulo wa ikhonomi no ololoxa swipfalo swin'wana swo alela switirhisiwa leswaku swi kula hi Khomixini ya Nhlanganelo ya Switirhisiwa swa Phresidente.

Xirhangankulu i ku ndlandlamuxa mphakelo wa gezi. Gezi ro suka eka pulanti ya malahla ya Medupi ri ta antswisa mphakelo wa gezi hi 2015, naswona vuhalayisi bya nkarhi wo leha bya eneji swi ta ya emahlweni swi va xikongomiso xa kungu.

Mfumo wu ta humelerisa nhlanganiso wa eneji ku katsa malahla, nyutliliya, gasi yo suka emaribyeni, oyili ya kusuhi na Iwandle na gasi na leswi pfuxetiwaka hi vuntshwa, hi ku tekela enhlokweni mbango, swa timali na swa vanhu na swin'wana leswi nga fanela ku tekeriwa enhlokweni.

Ku hatlisisa ku valanga tindzhawu tin'wana to kuma eneji eka maribye na le ka gasi ya le kusuhi na Iwandle ku ta va xirhangani, eka mphakelo wa eneji na ndlela yo kurisa ikhonomi hi ku angarhela.

Ku tlakusa vutitshembhi bya vavekisi

Mfumo wu ta tihlanganisa swinene na mabindzu ku twisia ku antswa leswi lavekaka ku kotisa vuvekisi bya mabindzu yo ka ya nga ri ya mfumo; ku tiyisisa leswaku tipulani leti ku nga pfumelelaniwa ka tona ta tirhisiva; ku aka vutitshembhi bya vavekisi, no aka ku tshembhana exikarhi ka mabindzu na mfumo. Mfumo wu ta hlohotela mabindzu ku endla ku humelela ko hatlisa eka ndzingano wa swa mintirho, nhluvukiso wa vuswikoti na le ka ku Nyikiwa ka Matimba eka swa ikhonomi eka Vantima hi ku Angarhela (BBBEE).

Vantshwa na mintirho eka vavasati

Mfumo wu ta hlohotela mabindzu ku tumbuluxa mintirho na minkarhi ya swa mabindzu eka vantshwa na vavasati no tirhisa xikimi xa timali ta xibalo xa mintirho. Timali ta xibalo xa mintirho ti avela ntsengo wa mintirho exikarhi ka mfumo na vathori hi ku hunguta ntsengo wa xibalo xo kumeka eka miholo lexi hakeriwaka hi mutirhi wun'wana no wun'wana la fikelelaka loyi a nga thoriwa hi muthori.

Ntwanano wa Mintirho ya Vantshwa, lowu nga sayiniwa eSoweto, ekusuhi na Joni, hi ti 18 Dzivamisoko 2013 hi mfumo, minhlangano, na minhlangano ya mabindzu ku katsa na minhlangano ya vaaki na vantshwa, wu tlakusa ku tumbuluxiwa ko hlangana ka mintirho eka vantshwa va Afrika-Dzonga.

"Mfumo wu ta ya emahlweni na tiphurojeke tin'wana ta switirhisiwa leti nga ta cinca swiyimo swa rihanyo swa vanhu va hina no tlakusa nkulo wa ikhonomi." – Phresidente Jacob Zuma, Mbulavulo hi Xiyimo xa Rixaka, 17 Khotavuxika 2014.

Ku vekisa eka bindzu ra swifambo

Vuvekisi bya mfumo eka swifambo byi ta pfula minkarhi ya nkulo yo anama, hi vukorhokeri bya vakhandziyi va le madorbeni lebyi nga antswisiwa na nkuriso eka tshaku ra Transnet ku rhwala tinhundzu hi swiporo.

Xana a wu swi tiva?

- Ejensi ya Vakhandziyi va Switimela swa Afrika-Dzonga yi languteriwile ku tirhisa R51 biliyon ika malembe ya 10 lawa ya taka ku xava 600 wa switimela swa xiyimo xa le henhla. Nhlayo ya 580 ya switimela yi ta akiwa eAfrika-Dzonga eka yumaki byintshwa eDunnotar, ehandle ka Nigel eEkurhuleni, eka ntsengo wa R1 biliyon. Pulanti ya 600 000 mitara hi xikwere yi akiwile ku va yi rhurhela ndzhawu ya yumaki, ndzhawu yo letela na phaka

ya yumaki. Phurojeke yi ta tumbuluxa mintirho yo kongoma ya ya 8 088, leyi nga xiphemu xa mintirho ya 33 000 yo kongoma na leyi nga kongomangiki eka nkarhi wa 10 malembe, hi ku kuma xiyimo xa vanhu va laha kaya eka ku tlula 65%. • Transnet yi ta tirhisa R107 biliyon ika antswisa tshaku na matirhele ya switirhisiwa swa yona. Ku kombisiwele leswaku mintirho leyi seketeriwa hi Transnet yi ta tlakuka ku suka eka 368 000 hi 2011/12 ku fika eka 570 000 hi 2018/19.

Ku ndlandlamuxa switirhisiwa swa mahungu na vuhamanisi

Mfumo wu ta ndlandlamuxa, ku endla ximanguva lawa no engetelela ku kota na mfikelelo wa switirhisiwa swa mahungu na vuhamanisi na vukorhokeri bya vuhamanisi bya xitironiki. Leswi swi katsa brodibendi na vuhamanisi bya xidjiti. Mintirho ya tiejensi hinkwato leti lawuriwaka hi mfumo yi ta xaxametiwa na swikongomelo leswi.

Ku tirhana na ntlimbo wa le ntirhwени

Mfumo wu ta tirhana na minhlangano ya mabindzu na ya vatirhi ku tshamisekisa makete ya mintirho hi ku ololoxa timintsu ta swivangelo swa ntlimbo wa le ntirhweni emigodini na kun'wana. Mfumo wu tssembha leswaku leswi swi fanele ku endliwa ku antswisa swiyimo swa le mintirhweni na swo hanya, no antswisa vuxaka bya le mintirhweni.

Pulani ya Maendlele ya Pholisi ya Yumaki

Hi IPAP, maxavele ya laha kaya ya fambisana na tiphuro-gireme tin'wani, mfumo wu ta antswisa matirhele ya mabindzu lawa ya nga na vuswikoti byo tumbuluxa minkarhi ya mintirho

leyi lavekaka swinene yo fana na migodi, vurimi na yumaki, na ku tlakusa mbuyelo wa swicelwa.

Ndlela Yintshwa ya Nkulo

Mfumo wu ta tirhisa NGP ku kurisa swiphemu swa ikhonomi hi vuswikoti eka mintirho ya nhlayo ya le henhla, ku fana na ikhonomi ya rihlaza, ku yisiwa ka nhundzu eka matiko ya le handle, na vukorhokeri eka timakete ta Afrika, na gasi yo huma emaribyeni na oyili ya le kusuhi na Iwandle na gasi. NGP yi kongomisile eka ntlanu wa mamiliyoni ya mintirho yintshwa ku sukela hi 2010 ku fika hi 2020.

Mfumo wu ta tirhisa hi xihatla pholisi ya yona eka ku nyika matimba eka ikhonomi ya vantima (BBBEE) hi ku angarhela leswaku Vaaki va Afrika-Dzonga lava a va tsan'wiwile hi ku ya hi matimu ku va xiphemu xa ikhonomi, va nga nghenelela hi ku hetiseka eka malembe lawa ya taka. Vutirheli bya Nhluvukiso wa Mabindzu Lamantsongo byi ta langutisana na ku cinca lo ku lavekaka ku fungha ku engeteleka ka nhlayo ya mabindzu lamantsongo na ma le xikarhi lama nga ta pfuna ku hatlisisa ku tumbuluxiwa ka mintirho.

Mfumo wu ta tiyisisa nsirhelelo wa wona eka minhlangano, ngopfu ngopfu eka ku maketa no phakela migingiriko, ku kotisa vahumelerisi lavantsongo ku nghena eka tichayeni ta nkoka ta ximfumo no tinghenisa eka tiikhonomi ta xikalu.

Nongonoko wa Matirhelo ya Mfumo ya 2014 – 2019

Ku tlakusa BBBEE na maxavele ya laha kaya

Mfumo wu ta tlakusa BBBEE na maxavele ya laha kaya, ku susumetela nkoka wo antswa wa mali no hunguta vukungundwana. Mfumo wu kongomane no xava nhundzu na vukorhokeri bya wona swa kwalomuya ka 75% eka vahumelerisi va Afrika-Dzonga.

Mindzhundzhuluko leyi nga gangingisiwa eka Nawu wa Mphikizano, 1998 (Nawu wa vu 89 wa 1998) yi kongomane na:

- Ku alela vuxavisi byo pfumala mphikizano eka minxavo eka swimakiwa swo fana na tinsimbi na tikhemikhali ta matimba.
- Ku endla vumaki bya laha kaya byi va bya mphikizano swinene.
- Ku seketela vuvekisi bya switirhisiwa.

Ku tiyisa netiweke ya switirhisiwa swa ikhonomi leyi nga hetiseka, ya mphikizano no tihlamulela, mfumo wu kongomane no:

- Engetela ku endliwa ka vuhlaiselo bya gezi ku suka eka 1% ku fika eka 19% hi 2019.
- Engetela switirhisiwa swa mati hi ntalo hi 5% loko ku fananisiwa na 2014

- Ku hunguta ntsengo wa vukorhokeri bya swa timali na vuvekisi bya timali.

Tiphurojeke to tumbuluxa mintirho

Mfumo wu ta kala Phurogireme yo Engeteleriwa ya Mintirho ya Mfumo (EPWP), ngopfu ngopfu Phurogireme ya Mintirho ya Vaaki (CWP), ku nyika vanhu nkarhi wo tirha; ku nyika vuleteri na vuswikoti bya mintirho, no engetela ku hlangana ka vanhu.

EPWP yi ta nyika minkahi ya mintirho ya ntsevu wa miliyoni hi 2019 naswona CWP yi ta ndlandlamuxiwa ku va yi va eka ndzhawu yin'we eka masipala wun'wana na wun'wana emaheleni ya 2014 naswona yi ta nyika minkarhi ya miliyoni yin'we emaheleni ya 2019.

- Engetela ku nghenelela ka brodibendi ku suka eka 33,7% hi 2013 ku fika eka 80% hi 2019.
- Engetela tithani leti fambisiwaku exiporweni ku suka eka 207 wa tithani ta metiriki (Mt) hi 2013 ku fika eka 330 Mt hi 2019.
- Antswisa matirhele ya tiphotu ta le lwandle na le switicini swa le xikarhi ka tiko ku suka eka 28 ku fika eka 35 guntsu ra ntolovelu ri ta famba hi awara hi 2019.

Ku ndlandlamuxa nseketelo wa swa timali eka nkulo wa ikhonomi

Bangi ya Nhluvukiso ya le Dzongeni wa Afrika, Nhlangano wa Nhluvukiso wa Vumaki, Bangi ya Misava, Nhlangano wa Yindlu ya swa Timali ta Rixaka na minhlangano yin'wana ya nhluvukiso wa swa timali swi ta nyika mpfuneto wa swa timali eka vumaki, vurimi na vuvekisi bya switirhisiwa.

Tibangi ti hloholteriwa ku nyika vukorhokeri bya swa timali byo tala eka nhlayo yikulu ya vanhu ku va pfuna ku aka tinhundzu ta vona. Mfumo wu lava ku vona tibangi ti pfuna mabindzu lamantsongo ku humela ehandle no kula, no hakelela ku kula eka mabindzu lama nga kona khale na ya sweswi.

Matshalatshala ya ta tivisiwa ku ololoxa maendlele ya malombele yo ka ya nga ri kahle na makoxele ya le henhla ya timali eka swiphemu swin'wana swa bindzu ra swa timali, no endla leswaku bindzu ra swa timali ri va ra nkatsakanyo no fikeleleka.

Mfumo wu ta tiyisa nawu wa minhlangano ya swa timali leswaku tikhositama ti khomiwa kahle na leswaku timali leti vekiwaka ti hlaysia. Postbank yi ta tirha ntirho wa matimba eka vukorhokeri bya bangi.

Ku hunguta mindzhwalo yo ka yi nga fanelangi ya vulawuri

Hofisi ya Phuresidente yi ta kambela hi vurhonwani milawu, ku langutisa nxanxamelo na NDP.

Mfumo wu ta xaxameta no antswisa matirhele ya maendlele ya milawu, eka tindzhawu to fana na tindzhawu ta tilayisense, swikambelo swa nkoka swa mbango, mintsarisoyatikhampani, nandzelelo wa xibalo, mintwanano yo tirha eka vuswikoti lebyi kalaka, tilayisense ta migodi, tilayisense ta mati na mfikelelo wa vukorhokeri bya switirhisiwa swa timasipala.

KU ANTSWISA NKOKA NA MFIKELELO EKA DYONDZO NA VULETERI

Vatirhi lava nga na vutivi no kota ku seketela ndlela yo angarhela ya nkulo

Dyondzo yi tirha ntirho wa nkoka eku ringaniseni ka minkarhi ya vutomi bya munhu, ku tlakusa mfambo wa ikhonomi, ku hetisisa nkulo wa ikhonomi, ku tumbuluxa mintirho, ku susa vusweti no hunguta mpfumaleko wa ndzingano.

Eka malembe ya ntlhanu lawa ya taka, mfumo wu kongomane no kuma leswi landzelaka:

- Vana hinkwavo lava nga eka xikarhi ka malembe ya nkombo na 18 va fanele ku va va ri exikolweni.
- 65% wa vadyondzi va fanele ku va va ri eka mintlawa ya titilasi leti fambelanaka na malembe ya vona.
- 60% wa ntlawa wa malembe wu fanele ku kuma Setifikheti ya Rixaka ya Seniya kumbe ya ntirho wo karhi kumbe mbhumambhumelo wo yisa emahlweni dyondzo na vuleteri.
- 75% wa vadyondzi lava nga kamberiwa eka Swikambelo swa Rixaka swa Lembe eka Gireyidi 3, 6 na 9 va fanele va kuma ku tlula 50% eka ntivo ku tsala no hlaya na tinhlayo.
- Nhlayo ya vadyondzi va levhele ya ka Gireyidi 12 lava fikelelaka ku nghena eyunivhesiti yi ta engeteriwa ku fika eka 250 000 (172 000 hi 2013).
- Nhlayo ya swichudeni leswi dyondzaka etiyunivhesiti yi ta tlakuka ku suka eka 950 000 hi 2013 ku fika eka 1,07 milioni.
- 90% wa vadyondzi lava lavaka vuleteri bya le mintirhweni na vutivi ku hetisa mbhumambhumelo wa vona va ta ngenisiwa.
- Nhlayo ya vadyondzi lava dyondzaka eka tikholeji ta Dyondzo na Vuleteri bya Xithekiniki na Mintirho (TVET) yi ta tlakuka ku suka eka 670 455 hi 2013 ku fika eka 1,238 miliyoni.
- Ntsariso wa le yunivhesiti eka tiphurogireme to endla tshaku wu ta tlakuka ku fika eka 36 000 wa swichudeni (ku suka eka 16 300) hi 2013.
- Nhlayo ya tiathizene leti humesiwaka lembe rin'wana na rin'wana yi ta tlakuka ku fika eka 24 000 lembe na lembe ku fikela hi 2019 (ku suka eka 18 110 hi 2013), ku fikelela swilaveko swa ikhonomi leyi kulaka.
- Ku seketela ikhonomi ya vutivi, nhlayo ya mathwasana ya PhD yi ta tlakuka ku fika eka 3 000 lembe na lembe ku fikela hi 2019 (ku suka eka 1 870 lembe na lembe hi 2013).

- Nhlayo ya mathwasana eka sayense ya vunjhiniyere yi ta tlakuka ku fika 57 000 (9 974 ya humesiwile hi 2012).
- Nhlayo ya mathwasana eka rihanyo ra vanhu na swiharhi yi ta tlakuka ku fika eka 45 000 (8 015 ya humesiwile hi 2012).
- Nhlayo ya mathwasana ya tisayense ta ntumbuluko na ta fizikal yi ta tlakuka ku fika eka 36 000 (6 366 ya humesiwile hi 2012).
- Ku seketela dyondzo ya masungulo, tiyunivhesiti ti ta humesa mathwasana ya 20 000 ya vadyondzisi lembe na lembe ku fikela hi 2019, ku tlakuka ku suka eka 13 740 hi 2013.
- Ku seketela nkoka wo lekichara, 10 wa tiyunivhesiti ti ta nyika mimbumambhumelo yo lekichara ya TVET hi 2019.
- 30% wa malekichara ya le tikholeji ta TVET ya ta tivisiwa eka mintirho lembe na lembe hi 2019.
- Giranti yo Dyondzisa na Nhluvukiso wa Ndazavisiso yi ta tlakuka ku suka eka swidyondzeki swa 50 hi 2012 ku fika eka 400 wa swidyondzeki hi 2019.
- Ku cinca matimu na vuako bya vanhu eka ntirho wa swa dyondzo, nhlayo ya vangheni vantshwa va vantima yi ta tlakuka hi kwalomuya ka 100 hi 2019 lembe na lembe.
- Nhlayo ya swichudeni leswi nga na mimbumambhumelo leswi dyondzaka ku ya emahlweni leswi nga nyikiwa tibasari na swikolaxipi hi Nkwama wa Rixaka wa Ndazavisiso yi ta tlakuka ku fika eka 27 411 hi nhlayo eka nkarhi wa malembe ya ntlhanu eka swichudeni swa Masitasi (3 704 hi 2012), na 15 209 hi nhlayo eka nkarhi wa malembe ya ntlhanu eka swichudeni swa Dokithoreti (2 265 hi 2012).

Xana a wu swi tiva?

Magoza ya mfumo yo antswisa nkoka wa dyondzo ya katsa matikhemele ya kahle no tshembheka eswikolweni. Vadyondzisi va languteriwile ku va etlilasini, hi nkarhi no dyondzisa, hala tlhelo vadyondzi va fanele ku va va ri etlilasini no dyondza. Tinhloko ta swikolo ti ta pfuniwa ku hlayisa xichavo na matikhemele ya xiymo xa le henhla.

Nongonoko wa Matirhelo ya Mfumo ya 2014 – 2019

Matshalatshala yo hlayisa no hatlisisa miantswiso eka matirhelo ya le xikolweni ya katsa leswi landzelaka:

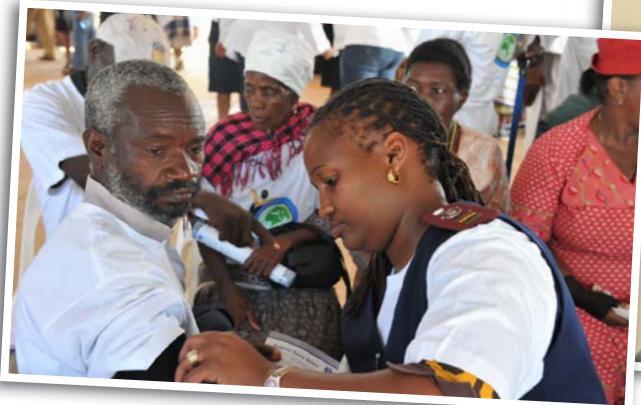
- Matshalatshala yo antswisa mafambisele ya swikolo, vurhangeri na vutshembheki, ku katsa na maendlele ya vuswikoti na nseketelo wa vurhangeri eka tinhloko ta swikolo na varhumiwa va swifundzha, ku tiyisisa leswaku vadyondzisi va fika hi nkarihi, va dyondzisa no angarhela kharikhulamu hinkwayo.
- Vuvekisi eka miako ya swikolo no hlayisa, ku ololoxa ku salela endzhaku, ku pfala miako leyi nga fanelangikiki, no fikelela swiyimo swa le xikarhi swa nkululo na switirhisiwa swa swikolo.
- Ku seketela nhluvukiso wa vadyondzisi no antswisa vuleteri eka vadyondzisi va mundzuku, ku aka phurogireme ya basari ya Funza Lushaka.
- Ku tiyisisa leswaku mudyondzi wun'wana na wun'wana u na mfikelelo eka swipele leswi lavekaka eka ndzhawu yin'wana na yin'wana ya dyondzo na gireyidi.

- Ku tiyisa nkoka wa ku nyikiwa ka sweswi eka Gireyidi R hi ku tiyisisa leswaku ku pulana ko ringanelia ka endliwa ku ndlandlamuxa ku nyikiwa loko Gireyidi R yi nga si fika.
- Ku ndlandlamuxa ku ya emahlweni ka tiphurogireme ta nhluvukiso wa masungulo ya vundzumulo (ECD), leti fambisiwaka hi xiphemu xa nhluvukiso wa vanhu, ku hoxa xandla eka ku lunghekela ku ya exikolweni eka lava nga na malembe ya nthhanu ku fika eka ntsevu.
- Ku tirhisa tiphurogireme ta vuhalayiseki eswikolweni ku tiyisisa vuhalayiseki bya vadyondzi, ku katsa no pfumala nkondzelelo eka ku gumiwa na ku xanisiwa ka vadyondzi.
- Ku tisa tindzimi ta xi Afrika eswikolweni hi maendlele ya swiphemu ku seketela ku hlangana ka vanhu.

"Afrika-Dzonga ri lava vuswikoti bya vunjhiniyere ku humesa phurogireme yo ndlandlamuxa vuvekisi bya switirhisiwa no rhangela mapfhumba emigodini, vumaki na swa mfambiso. Tiko ri lava madokodela, vaongori na vatirhi va swa rihanyo vo ringanelia eka swiphemu swo hambana swa mintirho ku phakela nhletelo wa swa rihanyo wa nkoka." – **MTSF 2014-2019**

KU TIYISISA NHLETELO WA SWA RIHANYO WA NKOKA NA VUSIRHELERI BYA VANHU HINKWAVO

Vutomi byo leha no hanya kahle eka Vaaki va Afrika-Dzonga

Mfumo wu ta antswisa nkoka na mfikelelo eka vukorhokeri hi ku tivisa Ndzindzakhombo ya Rihanyo ya Rixaka (NHI).

NHI i maendlele yo hakela lawa ya nga ta tiyisisa leswaku vaaki hinkwavo va Afrika-Dzonga va nyikiwa nhletelo wa swa rihanyo wa nkoka, ku ri karhi ku nga langutiwi xiyimo xa vona xa ntirho na ku kota ku hakelala vukorhokeri.

Ku antswisa nhletelo wa swa rihanyo eka malembe ya ntlhanu lawa ya taka, mfumo wu pulana ku:

- Antswisa nkoka wa nhletelo wa swa rihanyo no hunguta minkarhi yo rindzela eka sekithara ya mfumo, leswi seketeriwaka hi Hofisi ya Nandzeleriso wa Swiyimo swa Rihanyo no landzelela Chata ya Swigulani.
- Ndlandlamuxa no njhiniyara nhletelo wa swa rihanyo wa masungulo, ku katsa na swipano swo fikelela swa tiwadi ta timasipala na vukorhokeri bya swa rihanyo eswikolweni.
- Ndlandlamuxa vukorhokeri bya ringeto wa xifundzha bya NHI.
- Tlakusa mahanye lewa ya hanyeke kahle no hloholotela ku kamberiwa ka nkarhi na nkarhi eka mavabyi lawa ya nga tluleriki.
- Ku hunguta mintsengo ya nhletelo wa swa rihanyo.
- Ku antswisa switirhisawa swa vanhu eka rihanyo, mpfuxelelo wa tikholeji ta vuongori no ndlandlamuxa vuleteri bya ximfumo bya swa rihanyo.
- Ku vekisa eka miantswiso ya mafambisele ya swa rihanyo na vurhangeri, ku katsa na ku vumbiwa hi vuntshwa eka vufambisi, swa timali na mafambisele ya swibedlhele swa le xikarhi tani hi tindzhawu ta rixaka to rhumela vanhu.
- Ku antswisa ku pulana tindzhawu ta swa rihanyo no hatlisisa mphakelo wa switirhisawa
- Ku tiyisa ku tirhisiwa ka tiphorogireme ta mfambiso to sivela HIV na AIDS, na rifuva (TB).
- Ku ndlandlamuxa mfikelelo eka rihanyo ra swa rimbewu na mbeleko hi ku antswisa nkumeko wa maendlele yo hambana ya swisivela mbeleko.
- Ku hunguta ku tika loku nga lavekiki hi nkongomelo wo hlawuleka eka ku tika ka tithugamma.
- Ku tirhisa Pfhumba leri seketeriwaka hi Nhlangano wa Afrika (AU) eka ku Hunguta ko Hatlisa eka Mafu ya Tincece ne Vavasati la va nga tika eAfrika.

Mfumo wu ta ndlandlamuxa vukorhokeri bya nhletelo wa swa rihanyo eka malembe ya ntlhanu lawa ya taka hi:

- Ku aka titiliniki na tisenthara ta rihanyo ta vaaki swa 213 na swibedlele swa 43.
- Ku pfuxelela tindzhawu ta swa rihanyo ta 870 eka swifundzha swa 11 swo ringetela NHI.
- Ku letela madokodela laha kaya na le matikweni ya le handle ka lembe na lembe hi kambirhi ku fika eka 2000 hi lembe.
- Ku endla nhlayo ya vanhu lava kumaka ti antirhetirovhayirali yi va hi kambirhi ku suka eka 2,4 miliyoni ku fika eka 5,1 miliyoni leyi nga kombisiwa.
- Ku tiyisisa ku kamberiwa ka TB na tiphorogireme ta ntshungulo eka mintlawa leyi khumbhekaka, ku katsa na vakhotsiwa va 150 000 etindzhawini ta vukorhokeri byo lulamisa, 500 000 wa vatirhi va le migodini na kwalomuya ka 600 000 wa vanhu eka vaaki va le migodini.
- Ku sawutisa swinhwanyetana hinkwaswo swa ka Gireyidi ya mune eka xitsongwatsongwani xa vanhu xa papiloma, ku hunguta ngozi yo kuma mfukuzana ya nomo wa xivelekelo nkarhi lowu taka.

Yin'wana ya minghenelolelo ya swa rihanyo leyi mfumo wu nga kongomana no yi fikelela hi 2019 yi katsa:

- Ku tlakusa langutelo wa vutomi ku fika eka 63 wa malembe
- Ku hunguta nhlayo ya mafu eka lava nga hansi ka ntlhanu wa malembe ku suka eka 41 hi 2012 ku fika eka 23 eka ku bebula ka 1 000
- Ku hunguta nhlayo ya mafu ya tincece ku suka eka 27 hi 2012 ku fika eka 18 eka ku bebula ka 1 000
- Ku hunguta nhlayo ya mafu ya vavasati la va nga tika ku suka eka 269 ku ya ehansi ka 100 eka ku bebula ka 100 000.

Mudende

Maendlele yo angarhela, yo tihlamulela na ya nkarhi wo leha ya nsirhelelo wa vanhu

Ku antswisa ku nyika mudende eka vanhu lava nga fanela, mfumo wu vekile swikongomiso leswi landzelaka:

- Hi 2024, vukorhokeri bya nkoka bya ECD byi ta endlwa leswaku byi kumeka no fikeleka eka vana hinkwavo lavantsongo na vahlayisi va vona. Phakeji yo angarhela ya vukorhokeri bya ECD yi ta nyikiwa eka vana ku suka eku beburiweni ku fika eka malembe ya mune, swi kongomisiwe eka lava nga swela swinene.
- Hi 2019, kwalomuya ka 95% wa vanhu lava nga fanela va ta kuma nseketelo wa vanhu wo fana na mudende wa vana, mudende wa vatsoniwa na phenxeni ya vadyuhari. Makaya lawa ya khumbhekaka ya ta nyikiwa swakudya.

KU LWA NA VUKUNGUNDWANA NA VUGEVENGA

Ku tiyisisa leswaku vanhu hinkwavo eAfrika-Dzonga va hlayisekile no ti twa va hlayisekile, mfumo wu kongomanile no fikelela leswi landzelaka hi 2019:

- Ku hunguta nhlayo ya vugevenga byo hlangana.
- Ku endla swi va swi hlayisekile leswaku vanhu va famba voxé na nhlikani kumbe na vusiku.
- Ku tiyisisa leswaku makaya ya enerisiwa hi vukorhokeri bya maphorisa endzhawini ya vona na ndlela leyi tihuvo leti ti tirhanaka na vavangi va vugevenga.
- Ku Iwela ku antswisa nomboro ya Afrika-Dzonga eka Indekisi ya Mavonelo eka Vonikelo wa Vukungundwana bya Misava Hinkwayo.

Swikongomiso leswi swi ta kumiwa hi, exikarhi ka swin'wana, ku hunguta tilevhele ta vugevenga byo hlangana; ku tiyisisa maendlele ya vululami lawa ya hetiseke no tirha kahle, ku Iwela hi ku hetiseka no sirhelela mindzelekano ya Afrika-Dzonga; Ku lwa na vugevenga bya ka inthanete; ku tiyisisa ntshamiseko wa laha kaya, no lwa na vukungundwana.

Ku aka tshaku leri lwaka na vugevenga

Tshaku ra vulavisisi bya forensiki na vugevenga swi ta antswisiwa, ku katsa no sivela vugevenga eka vavasati na vana. Ku hunguta ku onha nakambe, mfumo wu ta engetela no antswisa tiphurogireme to lulamisa eka vaonhi; ku antswisa ku nyikiwa ka tipharoli eka vaaki no tiyisisa leswaku vanhu vantsongo va kuma tipharoli kumbe ku tweriwa ka vaonhi vusiwana. Maendlele ya vululami ya ta endliwa leswaku ya hetiseka no tirha kahle.

Ku kurisa matirhele ya maphorisa

Vukorhokeri bya Maphorisa ya Afrika-Dzonga byi ta hlamula hi ku hatlisa eka milandzu leyi nga mangariwa no endla vulavisihi hi ndlela ya ximfumo.

Ku hlayisa mindzelekano ya hina

Mindzelekano ya Afrika-Dzonga yi ta Iweriwa, yi sirheleriwa no hlayisiwa ku hunguta migingiriko leyi nga ri ki enawini ya matlulele ya mindzilikano.

Ku lwa na vukungundwana

Mfumo wu kongomane no antswisa tinhlayo ta lava gweviwaka hi mhaka ya vukungundwana bya matimba. Milawu yo lwa na vukungundwana yi ta pfuxetiwa ku nyika swigwevo swo tika swinene, ku sirhelela vaboxi va milandzu – ku katsa na lava nga eka mabindzu yo ka ya nga ri ya mfumo – no tiyisa ntshuxeko wa tiejensi leti lwaka na vukungundwana.

Yuniti yo Hlawuleka ya Vulavisi, Xipano xa Ndzeriso xo Lwa na Vukungundwana, Yuniti yo Tekela Tinhundzu na Magama ti ta lwa na vugevenga na vukungundwana eka swiphemu hinkwaswo swa vaaki.

NHLUVUKISO WA MATIKOXIKAYA, NHLUVUKISO WA MISAVA NA TIMBEWU NA NHLAYISEKO WA SWAKUDYA

Vaaki va le matikoxikaya va nkhinkhi, vo ringanela eka nkarhi wo leha lava hoxaka xandla eka vuhlayiseki bya swakuda swa hinkwerhu

Ku tiyisa vuhlayiseki bya swakudya na mphikizano eka vurimi, no hunguta vusweti ngopfu ngopfu ekhale ka tindzhawu ta mimfumo ya matikoxikaya, mfumo wu lava:

- Ku engetela tiphesente ta misava leyi tirhisiwaka leyi a yi ri ya khale ka vanhu lava a va tshikelelekini ku suka eka 11,5% hi 2013 ku fika eka 20%.
- Ku tiyisisa leswaku 7,2 miliyoni wa tihikitara (ha) ta misava hi ntsengo ti tlheriseriwa eka vanhu lava khale a va tshikelelekini naswona yi tirhisiwa hi ku hetiseka (loko ku fananisiwa na mune wa miliyoni ya tihikitara hi 2013).
- Ku hunguta phesenteji ya makaya lava ya khumbhiwaka hi ndlala ku suka eka 11,4% hi 2013 ku fika eka hansi ka 9,5%.
- Ku hunguta phesenteji ya vanhu lava hanyaka ehansi ka ndzilekani wa vusweti (R443 hi 2011 eka minxaxo) ku suka eka 32,3% ku ya ehansi ka 22%.
- Ku hunguta ku mpfumaleko wa mintirho ku suka eka 49% ya sweswi ku ya ehansi ka 40%.

Mfumo wu ta endla leswi landzelaka:

- Ku antswisa vulawuri bya misava na ku pulana ndzhawu eka nhluvukiso wo angarhela eka tindzhawu ta le matikoxikaya.
- Nhluvukiso wa misava wa nkarhi wo leha eka ku cinca ka swa vurimi.
- Ku antswisa vuhlayiseki bya swakudya.
- Ku hluvukisa varimi lavantsongo no seketela (xithekiniki, timali na switirhisiwa) eka ku cinca eka swa vurimi.
- Ku antswisa mfikelelo wa switirhisiwa swa masungulo swa nkoka na vukorhokeri, ngopfu ngopfu dyondzo, nhletelo wa swa rihanyo na swifambo swa wun'wana na wun'wana ematikoxikaya.
- Ku seketela mabindzu ya matikoxikaya ya nkarhi wo leha na vumaki.
- Ku engetela vuvekisi eku endleni ka swa vurimi, nhluvukiso wa mabindzu na antswiso wa mfikelelo eka timakete na vukorhokeri bya timali leswi nga ta tumbuluxa mintirho ematikoxikaya.

KU TIYISISA MFIKELELO LOWU FANELEKE WA VUTSHAMO BYA VANHU NA VUKORHOKERI BYA NKOKA BYA MASUNGULO

Vutshamo bya vanhu bya nkarhi wo leha na vutomi bya nkoka wo antswisiwa bya le makaya

Ku fikelela xivono xa vutshamo bya nkarhi wo leha na vutomi bya nkoka wo antswisiwa bya le makaya, swirhangani swa mfumo swi katsa:

- Tindlu leti faneleke na nkoka wo antswisiwa wa tindzhawu to hanya eka tona, hi kwalomuya ka 1,4 miliyoni wa makaya lawa ya hanyaka eka swiyimo swintshwa swo antswisiwa hi 2019.
- Makete ya ndzhawu ya vutshamo leyi tirhaka kahle no ringanelo leyi nga na xikongomiso xa 110 000 wa tiyuniti tintshwa ta tindlu leti nga ta phakeriwa eka vangwa ra makete leri fikelekaka hi 2019.
- Xikongomiso xi nykiwile timasipala ta 49 kumbe ti pasisiwile ku va ti nyika tindlu.
- Vunwinyi bya tindlu tintshwa ta tisabusidi ta 563 000 na nsalelo endzhaku wa vun'winyi bya tindlu bya 900 000 byi ta hundziseriwa eka phurogireme ya nkatsakanyo ya tindlu ta vutshamo.

- Ku antswisiwa ka swidakani ku ta tlakusiwa leswaku ku angarhela 750 000 wa makaya, ku tiyisisa vukorhokeri bya masungulo na switirhisiwa eka swidakani swa 2 200.

Ku tiyisisa tindlu to xaveka

Mfumo wu ta kambela switirho swa tisabusidi ta tindlu ku hloholtelwa vutshamo bya vanhu byo tshembheka. Wu kombisa swiphemu swo tala swa vanhu swo hirha tindlu, leswi katsaka na ku hirha rivala ra le ndzhaku ka tindlu. Mfikelelo wa xikweleti xa tindlu wu ta anamisiwa, ngopfu ngopfu eka vaxavi vo sungula va makaya.

Tindlu ta vaaki

Mfumo wu ta tirha na timasipala, vathori na minhlangano ya swa timali ku nyika tindlu eka vaaki va le migodini.

Mfumo wa muganga, lowu tihlamulelaka, wo tshembheka, wo tirha kahle no hetiseka

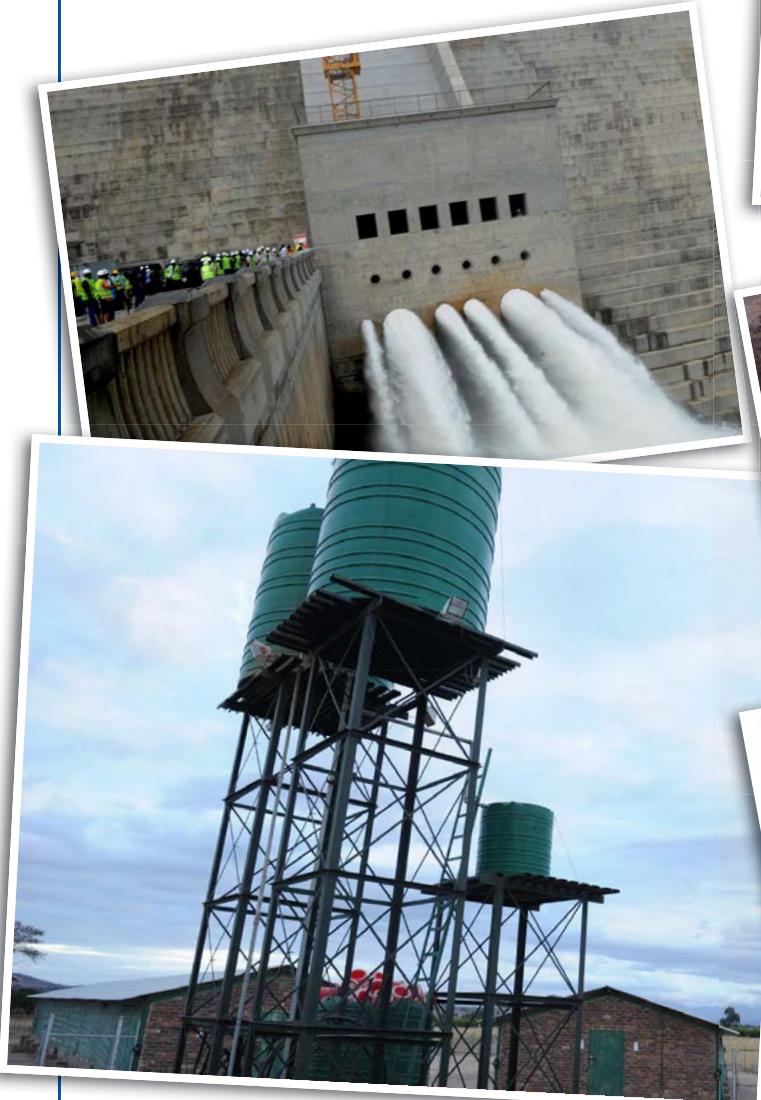
Ku tiyisa leswaku vaaki va na mfikelelo wa vukorhokeri bya masungulo bya nkarhi wo leha byo tshembheka, mfumo wu lava:

- Ku engetela phesenteji ya makaya lawa ya nga na mfikelelo wa vukorhokeri lebyi tirhaka kahle bya mati ku suka eka 85% hi 2013 ku fika eka 90%.
- Ku engetela phesenteji ya makaya lawa ya nga na mfikelelo wa vukorhokeri lebyi tirhaka kahle bya nkululo ku suka eka 84% hi 2013 ku fika eka 90%, ku katsa no hunguta nkululo wa mabakiti etindzhawini ta ximfumo.
- Ku hlanganisa 1,4 miliyoni wa makaya yo engeteriwa eka gezi exikarhi ka 2014 na 2019, na 105 000 wa minhlananiso leyi nga ri ki kona eka gezi.
- Ku engetela levhele ya ku tshembha na vutitsembhi eka mfumo wa muganga ku suka eka 51% hi 2012 ku fika eka 65% hi 2019, loko swi pimiwile hi savheyi ya IPSOS.
- Ku antswisa mimbuyelo hinkwayo ya oditi ya masipala, hi kwalomuya ka 75% wa timasipala leti nga kuma tioditi leti baseke.

Vurhangeri bya kahle

Ku tlakusa vurhangeri bya kahle, mfumo wu ta:

- Tlakusa nghenelelo wa vaaki eka mfumo wa muganga.
- Ku tiyisa milunghiso ya nhlangano wa vufambisi ku seketela ku antswa no nyika matimba eka timasipala.
- Teka maendlele ya nkarhi wo leha eka nhluvukiso wa vuswikoti no aka tshaku eka xiphemu xa mfumo wa muganga.
- Antswisa nkoka wa vufambisi bya timasipala na maendlele ya vurhangeri, ku katsa na switirhisiwa swa vanhu na maendlele ya matholele, swa maxavele, na vulawuri bya swa timali, na swiendlo swo lwa na vukungundwana.

Ku sirhelela no kurisa nhundzu ya mbango wa hina na switirhisiwa swa ntumbuluko

Mfumo wu kongomane no tiyisisa ikhonomi ya mbango wa nkarhi wo leha, ku tiyisela ku cinca ka maxele, ikhonomi ya khaboni ya le hansi na vaaki vo lulama eka malembe ya nthlanu lawa ya ta ka hi:

- Ku tshamisekisa no hunguta moya wa thyaka – hi ku hunguta 34% wa humeso wa moya wa thyaka ku suka eka “tirhelo ra siku na siku” hi 2020 – (42% hi 2025).
- Ku tirhisa tinhlamulo ta ku cinca ka maxele.
- Ku engetela phesenteji ya ndzilekano wa lwandle ku suka eka 22,5% hi 2013 ku fika eka 27% hi 2019.
- Ku engetela nandzelelo wa migodi wa Nawu wa Mati ya Rixaka, 1998 (Nawu wa vu 36 wa 1998), ku suka eka 35% hi 2013 ku fika eka 60% hi 2019.

Ku lwa na ku cinca ka maxele

Mahungutelo ya moya wa thyaka, mpimanyeto wa khabono na nseketelo wa thekinoloji leyi tirhisaka khabono ya le hansi swi ta tivisiwa ku ololoxa ku cinca ka maxele. Ku yisiwa ehansi ka switirhisiwa swa ntumbuluko no hunguta switirhisiwa swa ikholozi swi ta ololoxiwa.

Tipholisi ta malawulele ya mbango na tiphurogireme swi ta tiyisisa leswaku misava, madamu ya mati yo dzunga, tindzhawu ta le lwandle na malwandle swa hlayiseka. Ku engetela eka ku lwa na nthyakiso wa moya, mfumo wu ta tiyisisa nhlayiseko wa mati na tintshava leti humaka mati yo khulukela eminkoveni leti hanyeke kahle, milambu na tindzhawu leti tshamaka ti kha ti tsakama.

Malawulele ya thyaka lama nga antswisiwa (ku katsa na thyaka ra nghozi, thyaka ro huma exibedihele, thyaka ra le mugodini, mati ya khombo lama humaka emugodini na thyaka ra ntolovelu) i vutihlamuleri lebyi aviawaka bya mfumo, xiphemu xa mabindzu na swirho hinkwaswo.

KU HOXA XANDLA EKA AFRIKA WO ANTSWA NA MISAVA HINKWAYO YO ANTSWA

Tumbuluxa Afrika-Dzonga wo antswa no hoxa xandla eka Afrika wo antswa na misava hinkwayo yo antswa

Ku engetela vuvekisi byo kongoma bya matiko ya le handle eAfrika-Dzonga no engetela vuyisi bya nhundzu ematikweni ya le handle bya tiko, mfumo wu ta:

- Seketela maendlele ya swifundzha na ya khonthinete ku hlamula no ololoxa makhombo, ku tlakusa ku rhula na nhlayiseko, ku tiyisisa nhlangano wa swifundzha, ku engetela ku xavisa endzeni ka Afrika no va nghwazi ya nhluvukiso wa nkarhi wo leha eAfrika.
- Ku engetela nhlayo ya mfiko wa vaendzi va le matikweni ya le handle ku fika eka ku tlula 15 miliyoni eka mfiko wa vaendzi hi lembe hi 2017, no engetela ku hoxa ka xandla ka vupfhumba eka ikhonomi ku fika eka ku tlula R125 biliyoni hi 2017.

Ku tlakusa ku xavisa

Mpfapfarhuto wa Xiphemu xo sungula xa Ntwanano wa Swirho Swinharhu wo Xavisa hi ku Ntshuxeka (FTA) wu ta hetisiwiwa ku pfumelela nxaviso wukulu endzeni ka Afrika, vumaki na nhluvukiso wa switirhisiwa. Mfumo wu ta hoxa xandla eka nkambelo wa nkoka na ku tirha ka Nhlangano wa le Mindzhavuko ya le Dzongeni wa Afrika.

Afrika-Dzonga ri ta seketela no tirhisa swiboho swa AU na vuako bya rona, ku katsa na Huvo ya Afrika ya Timfanelo ta Ximunhu na Vanhu. Tiko ri ta engetela nteko wa Afrika-Dzonga wa kota ya mintirho eka Khomixini ya AU na vuako bya AU ku fika eka 60%.

Mfumo wu ta tlakusa nhluvukiso wa nkarhi wo leha na nghanenelelo wa khonthinete hi ku tirhisa Vuxaka Byintshwa bya Nhluvukiso wa Afrika. Wu ta tiyisisa leswaku swiyimo swa nkoka swa Afrika-Dzonga swa kombisiwa eka maendlele lawa ya yisaka eku tumbuluxiweni ka FTA ya khonthinete.

Vuxaka bya matiko ya le handle

Ku humelerisa swikongomelo swa pholisi ya matiko ya le handle ya Afrika-Dzonga, mfumo wu ta tlakusa nhlangano wa Dzonga-Dzonga lowu vuyerisaka matthelo ha mambirhi hi swirho swa wona na minghenelelo hi minhlangano na mintlawa ya Dzonga.

Wu ta kongomana no hletela matimba ya ikhonomi ematikweni na mintlawa ya Dzonga hi ku engetela nhlayo ya mintwanano ya minhlangano ya ikhonomi swa Afrika-Dzonga ku suka eka 49 ku fika eka 59. Wu ta tlakusa nakambe vuxaka lebyi vuyerisaka na matiko ya le N'walungu.

KU AKA MFUMO LOWU HLUVUKAKA NO KOTA

Vukorhokeri bya Mfumo lebyi hetisekeke no tirha kahle no hluvukiseka

Xikolo xa Rixaka xa Mfumo xi ta hloholotela vatirhela mfumo va vuswikoti eka tindzawulo ku nyika vuleteri eka tindzhawu ta xirhangani eka vulawuri bya mfumo. Tindzawulo ti ta seketeriwa ku koka rinoko no hluvukisa vuswikoti lebyi va byi lavaka.

Ndzawulo ya Vukorhokeri bya Mfumo na Vulawuri yi ta ringeta xikimi xo landzelerisa eka varhangeri lavantshwa, na xikimi xo gangisa mathwasana ku pfuna tindzawulo ku koka rinoko no hluvukisa mathwasana lawa ya nga tinyiko hi rirhandzu ra Vukorhokeri bya Mfumo.

Nkoka wa nhloko ya vulawuri bya Vukorhokeri bya Mfumo wu ta tumbuluxiwa tani hi wun'we wa mintirho ya Mulawuri-Angarhelo eHofisini ya Phuresidente, na Valawuri-Angarhelo eka tihofisi ta tiPhiremiya ku tirha ntirho wo fana eka levhele ya xifundzhankulu.

Tinhloko ta vulawuri eka Vukorhokeri bya Mfumu ti ta languteriwa, exikarhi ka vutihlamuleri byin'wana, ku nyika Phuresidente na vulawuri bya le henhl switsundzuxo swo ringaneli eka ku lawula swiphiqo swa mintirho eka tinhloko ta tindzawulo (tiHoD).

Khabineti yi ta landzelerisa mbuyelo wa tiHoD na varhang-erinkulu van'wana hi nhleketo wo tiyisia ntshamiseko wukulu eka vulawuri bya vurhangeri.

Hofisi ya Muofisiri-Muxavinkulu

Hofisi ya Muofisiri-Muxavinkulu eka swa Timali ta Rixaka yi ta tiyisa valango wa maendlele ya maxavele na minxavo, ku tiyisia ku hlayisa mali na ku vonikela, nkoka wo antswa wa mali, no famba hi maendlele no hleketelela. Ku va mfumo wu kuma vukorhokeri ehandle swi ta hungutiwa.

Ndzawulo ya Timali ta Rixaka na Ndzawulo yo Pulana, Nandzeleriso na Nhlahluko ti vekile maendlele yo landzelerisa mahakelele ya vaphakeri va vukorhokeri hi tindzawulo ta rixaka na swifundzhankulu. Tindzawulo leti nga na nhlayo ya le henhl ya tiinivhoyisi leti hakeriwaka nkarhi wu hundzile ti pa funiwa ku tirhisa maendlele lawa ya antswisiweke hi ku langutisa leswi tindzawulo leti tirhaka kahle ti swi endlisaka swona.

Mfumo wu ta kongomisa eka tindzhawu leti IT yi nga na matimba swinene ku antswisa mfikelelo wa vukorhokeri.

Tani hi xiphemu xo tlakusa vukorhokeri bya vanhu byo khomka, vatirhela mfumo na varhumiwa va mfumo va ta siveriwa ku endla mabindzu na Mfumo. Leswi swi ta seketeriwa hi ku tirhisiwa ko antswisiwa ka Vuako byo Humesela Ehandle swa Timali, nsirhelelo lowu tiyeke wa vaboxi va timhaka, na ku nyika mpfuno wa xithekiniki eka tindzawulo ku fambisa ntirho hi ndlela yo antswa.

Ku tihlamulela ka Vukorhokeri bya Mfumo eka vaaki na swirho swi ta antswisiwa hi ku pfuxelela phurogireme ya Batho Pele (Vanhu ku sungula) no tirhisa Chata ya Vukorhokeri bya Mfumo.

KU HLANGANA KA VANHU NO AKA RIXAKA

Vaaki vo hambana, vo hlangana na vutitivisi bya rixaka byo fana

Xana a wu swi tiva?

Xiyenge xa ntsevu xa Vumbiwa ra Rhiphabuliki ra Afrika-Dzonga ra 1996 ri tiyisisa xiyimo xo ringana eka 11 wa tindzimi ta ximfumo, ku nga Xibunu, Xinghezi, isiNdebele, isiXhosa, isiZulu, Sepedi, Sesotho, Setswana, Siswati, Tshivenda na Xitsonga.

Hambiswiritanu, yi xaxameta tin'wana tindzimi leti vulavuriwaka eAfrika-Dzonga ku nga, exikarhi ka tin'wana, Khoi, Nama na tindzimi ta maSan, ririmra swikoweto, Arabic, German, Greek, Gujarati, Hebrew, Hindi, Portuguese, Sanskrit, Tamil, Telugu na Urdu. Tindzimi tintsongo ta xintu ta miganga na mintlawa ti katsa Tsotsi-taal na Fanagalo.

Ku tlakusa nhlangano wo angarhela wa vaaki, mfumo eka malembe ya nthlanu lawa ya taka wu ta tiyisisa leswaku:

- Mpimo wa vanhu eka nhleketo wa leswaku vuxaka bya tinxaka byi le ku antsweni wu tlakuka ku fika eka 65% (ku suka eka 40% hi 2011).
- Nhlayo ya ku hlangana ka vanhu yi tlakuka yi fika eka 90% hi 2019 (ku suka eka 80,4% hi 2011).
- Nhlayo ya vaaki lava tivonakarisaka yi tlakuka yi fika eka 85% hi 2019 (ku suka eka 79% hi 2011).
- Nhlayo ya vanhu lava nga ehenhla ka malembe ya 18 lava nga eka mihlangano yo nyikelela yi tlakuka ku fika eka 10% hi 2019 (ku suka eka 5% hi 2011).

Ku tumbuluxa vaaki lava pfumalaka xihlawula-mbala no pfumala xihlawula-imbewu

Minkoka ya vumbiwa na mahanyelo lawa ya nga tsariwa eka Vumbiwa swi ta tiyisiswa ku va swi aka ndzhavuko lowu sirhelelaka no tlakusa timfanelo ta vanhu, nhlonipho na xindzhuti eka vaaki hinkwavo. Ku tirhisa na vutivi bya mimfungho swa rixaka swi ta kurisiswa.

Mimfungho ya rixaka:

1. Risimu ra rixaka – Nkosi sikelel'i-Afrika
2. Xigandlo xa rixaka
3. Mujeko wa rixaka
4. Xiharhi xa rixaka – Mhala
5. Xinyanyani xa rixaka – Khireni ya wasi
6. Nhlampfi ya rixaka – Galiyonu
7. Xiluva xa rixaka – Jayanti kumbe hosi phurothiya
8. Nsinya wa rixaka – Rihunyi ra ntiyiso ra xitshopana

Vuhangalasi bya mahungu, ngopfu ngopfu SABC, yi ta haxa tiphurogireme leti tivisaka tinhlamuselo na swivono swa Afrika-Dzonga leri pfumalaka xihlawula-imbewu, ri pfumalaku xihlawula-mbala, ku ringana na xidemokirasi.

Ku hambana eka mfikelelo wa nhletelo wa swa rihanyo, dyondzo na vuleteri, mati yo basa na nkululo lowu faneleke swi ta hungutiwa, ntivo misava wa xihlawuhlawu wu ta hundzuluxiwa na miholo ya vanhu yi tiyiswa.

Vaaki va ta rhambiwa ku pfuna ku valanga mphakelo wa vukorhokeri, laha vatswari va nga ta hlohloteriwa ku tinghenelerisa eka minhlangano ya vufambisi bya swikolo.

Nawu wa Ndzingano wa Mintirho, 1998 (Nawu wa vu 55 wa 1998) wu ta tirhisiwa hi ku hetiseka, naswona ku vuyiseriwa ka misava no yi phakela nakambe, na swivumbeko swin'wana swo nyika matimba swi ta tekiwa

Vutitivisi bya ndzhavuko na ririmra

Switori swi ta humelerisiwa ku hlanganyeta ku hola, ku hlangana ka vanhu, ku akiwa ka rixaka, mimbhurisano na ntshembho.

Ku tirhisiwa ka tindzimi leti nga tshikeleriwa ku ta eneteriwa.

Ku avelana ndzhawu yo fana exikarhi ka rixaka, ndzhawu na xiyimo swi ta kotisiwa hi:

- Ku tirhisa mimbhurisano ya vaaki ya nkarhi wo leha
- Ku antswisa tindzhawu ta vanhu na vukorhokeri
- Ku tlakusa mintlangu eka tilevhele ta vaaki na swikolo ha timbirhi.

Tihofisi ta DoC ta Xifundzhankulu

Xifundzhankulu	Nomboro ya riqingho
Kapa-Vuxa	043 722 2602
Free State	051 448 4504/5
Gauteng	011 834 3560
Limpopo	015 291 4689
Mpumalanga	013 753 2397
Kapa-N'walungu	053 832 1378
N'walungu-Vupeladyambu	018 381 7069/71
Kapa-Vupeladyambu	021 697 0145
KwaZulu-Natal	031 301 6787/8

Imeyili: information@doc.gov.za

Webusayiti: • www.poa.gov.za

- www.gov.za
- www.doc.gov.za

Swin'we hi yisa Afrika-Dzonga emahlweni